

Türkmenleriň elini aýagyny goraýy serişdeleri

Category: Kitapcy,Taryhy makalalar,Türkmen dili

написано kitapcy | 23 января, 2025

Türkmenleriň elini aýagyny goraýy serişdeleri TÜRKMENLERİŇ ELINI AÝAGYNY GORAÝJY HARBY SERİŞDELERİ

Eli, aýagy goraýy serişdeler

Eli, aýagy goraýy sowut örtünjeleri şu aşakdaky gorag serişdelerini öz içine alýar: golluk (ellik), eginlik, injiklik, butluk, dyzlyk, injigi ýapýan ýasy metal örtükli ýada halkaly sowut örtünjesi.

Türkmenistanyň Parfiýa döwründäki çäginde we Gadymy Gündogaryň beýleki ýerlerinde: zol-zol örtükli sowudyň usulynda ýasalan turba şekilli golluklar, dürli görnüşli butluklar (eteği kertik-kertik jähekli; ýasy metal we teññe şekilli örtükli; bilden aşagy örtýän metal geýim), injikligiň üç görnüşi (zol-zol örtükli, turba şekilli; injigi goraýan uly perre şekildäki görnüşli; grek injikligi), şeýle hem metal örtükli jalbarlar ulanylýpdyr(1).

Şekil çekmek sungatynyň berýän maglumatlaryna görä, parfiýaly esger sowut geýende, onuň harby esbabynyň üstüni butlugu düzýän iki-üç hatar teññe şekilli metal örtügi doldurylpdyr. Teññe şekilli metal örtügi bolan sowatlaryň üstü edil şeýle teññe şekilli örtükli butluklar we golluklar bilen doldurylpdyr(2).

Irki orta asyrlaryň gorag serişdeleriniň ösüp-kämilleşmeginde antik eýýamyna mahsus bolan häsiýetler dowam edipdir. Gorag serişdeleriniň utgaşdyrylan usulda ýasalan ähli görnüşleri peýda bolupdyr. Orta Aziýada injiklikler, butluklar ýa-da donuň uzyn etegi we bilden aşagy örtýän metal geýim giňden ýaýrapdyr. Edil şonuň ýaly tirsek bilen goşar aralygyny ýapýan golluklaram ýaýrapdyr. Olar ýasy, teññe şekilli, zol-zol we bütewi metal örtüklerinden taýýarlanypdyr. Olaryň birinji üç

görnüşi ýumşak ýerligiň üstünden ýasy metal tikiłip taýýarlanylan golluklar bolupdyr. Bütewi metal örtükli golluklar iki sany berk birleşdirilen zolakdan ybarat bolupdyr. Golluklar iki gat bolup, onuň daşky gaty uzynrak bolany üçin tirsegi ýapypdyr. Şol döwürde zol-zol metal örtükli golluklar has giňden ýaýrapdyr, teñne şekilliler bolsa seýrek duşupdyr(3).

XIV-XV asyryň birinji ýarymynda, Orta Aziýada gollugyň esasy görnüşleri doly kämilleşdirilýär. Olar gaýış kemerler, süýsyän birleşdirijiler ýa-da halkaly örüm arkaly birleşdirilen uzyndan ýasy metallar bolupdyr. Golluklar esgeriň eliniň tirsek bilen goşar aralygyny ýapypdyr. Injiklik (türki buturlyk) atly esgeriň aýagynyň dyz bilen topuk aralygyny gorapdyr. Gorag gaýış kemerler bilen birleşdirilen iki (üç) gat ýasy demirden ybarat bolupdyr. Injikligiň üsti zol-zol örtükli »paşmak» we ýarymtegelek ýa-da gönüburç şekilli dyzlyk bilen doldurylypdyr. Giň butluk aýagyň ýokarky böleklerini ýapypdyr.

XV-XVII asyrlarda, Orta Aziýada gojuk □ sowudyň ýeňi gysga görnüşi has giňden ýaýrapdyr. Buduň we injigiň goraýy serişdesi halkaly □ ýasy metal örtükli geýim bolupdyr. Goljugyň ýeňi uzyn görnüşleri-de bolupdyr. Yöne beýleki harby esbaplara garanyňda, olar has seýrek ulanyllypdyr(4). Sowutlaryň dowam eden soňky asyrlarynda, el-aýagy goraýy serişdeler şu aşakdaky görnüşe eýe bolýar: eliň tirsek bilen goşar aralygyny iki gatly golluk ýapypdyr. Onuň daşky gaty uzynrak bolany sebäpli, ince ujy tirsekden ýokaryk geçipdir (gollugyň şeýle görnüşi eliň tirsege çenli bölegini we tirsegiň özünü berk gorapdyr, tirseklik geregem bolmandyr). Goşaryň daş ýüzüni goljugyň halkalary ýapypdyr, bütin eli goljugyň ýeňi ýapypdyr, egni bolsa tegelekden ýasy mis (demir) ýapypdyr. Halkaly □ ýasy metal örtükli we dyzlykly gorag geýimi esgeriň bütin aýagyny □ but bilen ädigiň burny aralygyny ýapypdyr, ýagny ol bütewi jalbar ýaly bolupdyr. Onuň dyzdaky, baldyrdaky we topukdaky baglary guşaga baglanypdyr. Ol aýagy goraýy serişdeleriň has berk görnüşi bolupdyr we goragyň beýleki görnüşlerini gysyp çykarypdyr(5).

Türkmen dilinde eli, aýagy goraýy esbaplary aňladýan golluk, butluk, dyzlyk ýaly käbir adalgalar saklanyp galypdyr.

Çeşme:

1. Nikonorow W. P. Wooruſeniye i woýennoýe delo w Parfii. □ Awtoref. diss. kand. nauk. □ L., 1987. S.13.
2. Masson M. E., Pugačenkowa G. A. Parfýanskiye ritony Nisy. □ Trudy ÝUTAKE □ Aşhabad, 1959. T.I.V. s.164-165,167.
3. Gorelik M. B. Zašitnoe wooruſeniye stepnoý zony Ýewrazii i primykaýuſih k neý territoriý w I tys. n. e./Woennoe delo naseleniya ýuga Sibiri i Dalnego Wostoka. □ Nowosibirsk, 1993. S.167.
4. Bobrow L. A., Hudýakow Ýu. S. Zašitnoe wooruſeniye sredneaziatskogo woina epohi pozdnego srednewekowýa // Woennoe delo nomadow Sewernoý i Sentralnoy Azii. □ Nowosibirsk, 2002. S.111-112, 123-124, 134.
5. Bobrow L. A. Feleznyye ýastreby Mawerannahra (kompleks zaſitnogo wooruſeniya woinow Sredney Azii i sopredelnyh territoriý konsa XV-XVII ww.) //Para Bellum. □ SPb, 2003. No:2 s.71-97.

Öwez GÜNDÖGDYÝEW

»AZIÝANYŇ GERÇEKLERI» Aşgabat-2012. Taryhy makalalar